

DE EERSTE 50 JAAR VAN DE GROTE POLDER VAN NIERVAART

ER is over de geschiedenis van de eerste decennia van de in 1558 ingepolderde Niervaart nog weinig gepubliceerd. Dit ondanks het feit dat zowel het Klundertse gemeente-archief als het rijksarchief van de Provincie Noord-Brabant te 's-Hertogenbosch en het archief van de Nassause Domeinraad te 's-Gravenhage een schat aan gegevens hierover bevatten.

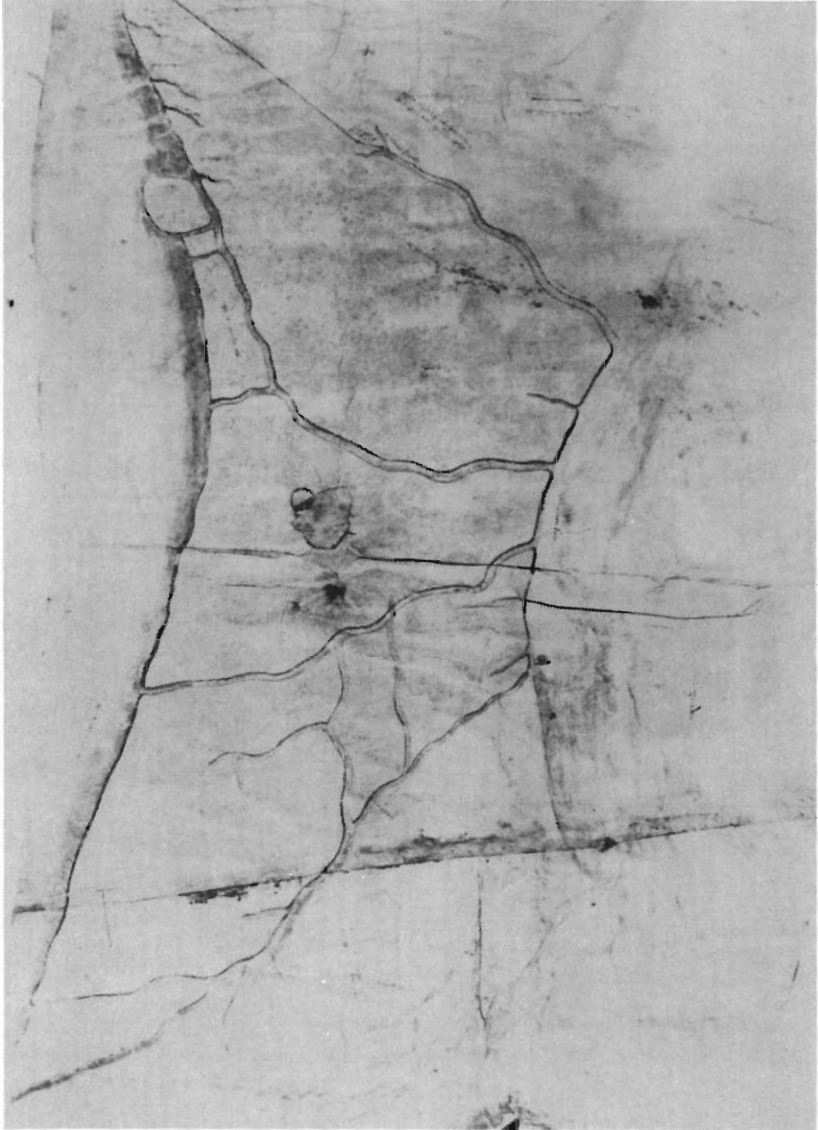
Deze verhandeling bevat een nog nimmer gepubliceerd deel over die geschiedenis. Het is een correcte weergave van de door mij in deze drie genoemde archieven gevonden zaken, die deels zichtbaar kunnen worden gemaakt op de fragmenten van een in 1588 gemaakte kaart door de landmeter Jan Sijmonss. (1). Een fragment bevat naast de Grote polder van Niervaart ook de gehele Ruijgenhil en de Nieuwe Fijnaart.

Interessant zijn de bij de afgebakende percelen gebruikte landmaten. Onder Klundert bunders, roeden en voeten en onder Fijnaart en Ruijgenhil, voor ons nu niet relevant, gemeten, roeden en voeten. We zien in het nu beschreven deel over Klundert dat het land volkomen in cultuur is gebracht. Wegen zijn aangelegd, sloten en watergangen gegraven, huizen en boerderijen gebouwd. Klundert is reeds van wallen en grachten voorzien, al zijn die later op bepaalde plaatsen nog verbeterd.

Bekend is dat op de hoge delen van de polder, al ver vóór de inpoldering, landlieden maanden achtereen in het gebied verblijf hielden. Men bedreef er veeteelt, oogstte er riet en er werd gejaagd en gevist. Ook moet er in de breedste kreken van het gebied enige scheepvaart zijn geweest. Dit kan worden afgeleid uit het feit dat in 1554 enkele lieden een verzoek richten aan de Prins van Oranje om over de Kerkvaart een "brugge off draaijboom" te leggen. (2). Deze in elk geval beweegbare overgang hoefde dan geen beletsel te vormen voor eventuele scheepvaart. Het verzoek was gedaan omdat in de zomer van het jaar 1554 in "de Leeghe Klundert" nogal wat vee was verdronken. Er is toen blijkbaar een onverwachte hoge vloed geweest. Door het ontbreken van een verbinding over de Kerkvaart was het onmogelijk geweest dit vee naar de hoger gelegen gronden tegen de Keene te brengen.

Voor de eerste maal en misschien ook de enige, is hier de Leeghe ofwel Lage Klundert genoemd. We weten inmiddels dat de Hoeghe ofwel Hoge Klundert ten Z.O. van Klundert moet worden gezocht. (3).

Aan de bedijking is o.a. door wijlen mr. F.F.X. Cerutti enige aandacht besteed. (4). Dit enorme werk is vrij snel gegaan, al heeft de water- en dijkbouwdeskundige Andries Vierlingh nogal wat negatieve opmerkin-

Kaart van Cornelis Maartensz, in opdracht van Hendrik van Nassau gemaakt in 1537. In kaart is gebracht het gebied van de latere polder van Niervaart. De inpoldering van dit gebied vond plaats in 1558.

gen. (5). Al in 1561 wonen er weer lieden in een nieuw dorp binnen de polder. (6). Dit dorp heet aanvankelijk, evenals het in 1421 in water en nevelen verdwenen oude dorp, "Niervaert". De polder wordt eerst "Clundert" genoemd, beide in diverse, soms heel vreemde spellingen. Later zal er geleidelijk een naamsverwisseling plaatsvinden en wordt het inmiddels als vestingstad versterkte dorp "Klundert", en de polder "Niervaert" genoemd.

De nieuwe polder is eigendom van Willem van Oranje, die met zijn tweede vrouw Anna van Saksen reeds op 6 oktober 1563 een bezoek aan het nieuwe dorp brengt. (7). Als enige jaren later de oorlog met Spanje begint, zal Klundert met het wat later ingepolderde Ruijgenhil in de gelijknamige polder snel door Oranje in staat van verdediging worden gebracht en krijgt dit laatste dorp de naam van de Prins en wordt Willemstad. Grote onheilen teisteren Klundert in de eerste jaren van zijn bestaan. Vooral tussen 1571 en 1584 worden door Spanjaarden vele plundertochten op het eiland, waarop ook nog het nimmer versterkte Fijnaart ligt, ondernomen. Ook de Watergeuzen doen hieraan mee, maar deze worden van hogerhand bevolen geen aanslagen op het eiland meer te plegen. Als Oranje dan ook nog 1 of 2 oorlogschepen inzet op de Keene en de Roode Vaart en de eerst provisorische versterkingen rond Klundert verder uitbreidt, kan de nieuwe vesting zich steeds beter ontplooiën. Men heeft dan reeds volledig de zijde van de Prins gekozen. Ook vrij snel voltrekt zich nog een verandering. Als er in 1569 nog een huis bestaat waarin de pastoor woont (8), blijkt dat er in 1574 reeds een predikant aanwezig is. Tussendoor zijn in 1572 enige Wederdopers in Klundert gevangen genomen. (9). Hieruit kan worden aangenomen, dat naast de onrust van de oorlog ook de onrust van de geest behoorlijk in Klundert gewoed heeft.

NOTEN:

1. A.R.A. den Haag. Inv.no. VTHR 440. Kaart van "De landen gelegen tusschen Bergen op Zoom en Breda" enz. Jan Sijmons. 9-5-1590 (Fragment).
2. G.A. Breda. Afd. V. (varia) Invt.no. N.N. De indieners van het verzoek zijn Henrick Piggen, Melis Melissen en Hubrecht Jan Corneliss int Houdt.
3. Jaarboek "De Ghulden Roos", no. 42. (1982). L. van der Mierden: Die Hoeghe Clunder of hoe een oude kaart tot stand kwam. Blz. 29 t/m 37.
4. Mr. F.F.X. Cerutti: "De heerlijkheid en het dorp Niervaert en de stad Klundert in het verleden" (1939).
5. Andries Vierlingh: "Tractaet van Dijkkagie"; 16e eeuwse verhandeling over diverse indijkingen. Uitgegeven door Dr. J. de Hullu en Ir. A.G. Verhoeven. 's-Gravenhage, 1920.
6. F.X.X. Cerutti, blz. 27.
7. F.X.X. Cerutti, blz. 28.
8. G.A. Klundert, Inv.no. 794. Kohieren van de buitengewone verpondingen (1569 -1574).

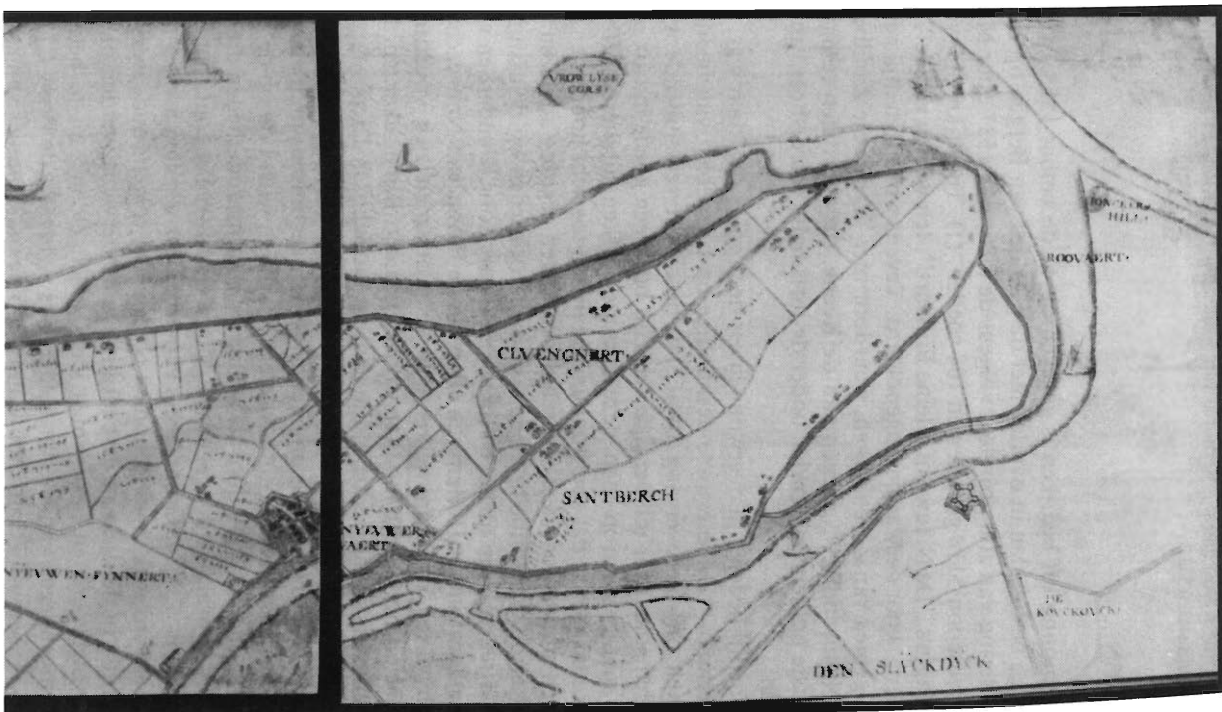
9. Jaarboek "De Ghulden Roos", no. 13 en 14 (1953 en 1954). Blz. 10 t/m 33 en blz. 11 t/m 44 Korneel Slootmans: "Verhoren van Wederdopers te Klundert gevangen genomen, 5 augustus 1571".

DE DIJKEN

De toestemming tot bedijken is gegeven op 15 december 1558. Willem van Oranje besluit dan in overleg met de Markies van Bergen op Zoom tot inpoldering van zijn gronden, volgens de meting in 1537 door Maarten Corneliszoon 5118 gemeten en 108 roeden. (1). Tegelijkertijd wordt het buitengors "De Nieuwe of Kleine Fijnaart", ten westen van de "Oude Fijnaart" voor de Markies ingepolderd. Tevens wordt een dijk gelegd over het gebied van Zevenbergen, waardoor hier "De Grote Zandberg" en de "Nieuwendijk", gelegen aan de Keene, droog komen te liggen. Deze laatste polders behoorden onder de jurisdictie van de heer van Zevenbergen.

Grote moeilijkheden zijn overwonnen eer de inpoldering klaar was. Andries Vierlingh, de 16e eeuwse deskundige op het gebied van bedijkingen, vertelt ons hierover nogal wat. Hij beschrijft verschillende werkzaamheden soms zeer uitvoerig, zodat zijn boek een goede indruk geeft over de manier waarop men deze enorme werken uitvoerde. Helaas moet hij constateren dat soms onkundige lieden toezicht houden en zich niet storen aan de door zeer ervaren deskundigen gegeven adviezen. Hij vertelt over de grote moeilijkheden die zich voordeden bij de afsluiting van de Bottekreek, nu nog deels aanwezig dwars door Klundert en vroeger lopende tot in het Hollandsch Diep via de haven van Noordschans. Vierlingh vertelt niet aan welke zijde de problemen zich voordeden, want beide uitmondingen moesten worden gedicht. Bijna zeker wordt de Noordelijke afsluiting bedoeld, die aan het Hollandsch Diep.

Hoe moeilijk ook: het werk is geklaard. Al kunnen wij ons met recht afvragen hoe het mogelijk was om met de geringe technische middelen van die tijd, zo snel zo'n werk uit te voeren. Vierlingh wijst ook op de ziekten die zich openbaarden door de grillige weersomstandigheden die zich voordeden, vooral "in de meent van Meert is, dattet het cout, nat ende seer windich is" x). Grote legers van arbeiders werkten aan zo'n bedijking, aanvankelijk in aangenomen percelen en volgens oude werkmethoden. Juist in de tijd van de bedijking van Niervaart werden nieuwe systemen ingevoerd en begon men vast "dachgelden" uit te betalen. Zeer tot ongenoegen van Vierlingh, die zelfs stelde dat de Prins f 12000 meer zou hebben uitbetaald dan wanneer op de oude manier van aannemen was gewerkt. De deskundige Vierlingh blijkt echter niet direkt zo'n sociaal voelend mens te zijn geweest; hij schrijft namelijk ergens dat als

De grote polder van Niervaart omstreeks 1588.

het werkvolk begint te morren en te dreigen het werk te vertragen (ook toen al !) er men er maar een paar moet ophangen ... Mogelijk zal het een probaat middel zijn geweest om elke vorm van ontevredenheid te onderdrukken, maar het lijkt geen middel dat navolging verdient.

In korte tijd is het werk klaar en spoedig daarop het land droog. Hoe droog is een open vraag, want nergens wordt vermeld dat een of meer watermolens hebben bijgedragen tot het op peil brengen en houden van een redelijk waterniveau. Als vooral in de 18e eeuw blijkt dat er in de laagste delen vaak een bijzonder grote wateroverlast is (2), kan men niet anders concluderen dan dat dit eerder ook vaak moet zijn voorgekomen. Opvallend is dat nergens een watermolen te zien is. Ook de rijke archierven vermelden, buiten een rosmolen binnen Klundert, geen watermolens. Een kaart uit 1688, in particulier bezit toont een watermolen aan de "Hogen Bakker" voor in de Langeweg. Het is mij niet bekend wanneer deze is gebouwd, wel dat de molen rond 1720 is afgebroken.

Wat verder ten oosten van Klundert ligt de polder Santbergh en het veer naar het fort Noordam, waar enige jaren eerder flink slag geleverd werd tegen de Spanjaarden, die zich soms zeer dicht bij (en zelfs in) Zevenbergen ophielden. Het laatste overblijfsel van dit veer onder de gemeente Klundert bestond uit één huis, dat al in de 18e eeuw "Het Vogeltje" werd genoemd. Dit huis is nauwelijks 20 jaar geleden afgebroken. Aan de overzijde van het veer was het fort Noordam. Nu heet het daar sinds onheuglijke tijden "De Dood". Thans is ongeveer op de plaats van het oude fort de vuilnisstortplaats van Zevenbergen. Aan de oostzijde van de Roode Vaart was nog nauwelijks iets ingedijkt. Toch zijn op de kaart kleine dijkjes getekend, zoals bij de "Couckcoeck", wat gewoon "Koekkoek" moet zijn. Enkele kleine stukjes hoger gelegen gronden zijn dan met zomerkaden omsloten, eerst in 1650 wordt een werkelijke dijk gelegd, tot aan Lage Zwaluwe. Dan noemt men alles daarbinnen de Royale Polder en ontstaat het zo bekende dorp Moerdijk.

De plaat of het kleine eiland in het Hollandsch Diep heet hier "Vrouw Lijse Gors" of soms "Vrouw Adelheidgors". Het bestaat eigenlijk nog en wordt nu de Sassenplaat genoemd.

Ten N.W. van de bedijking bij de Tonnekreek is in 1564 de dijk om de polder Ruijgenhil aangesloten. In het Z.W. sluit de dijk om de Grote polder van Niervaart aan op de al in 1549 aangelegde dijk van de Oude Fijnaart. Hier vinden we thans het gehucht Zwingelspaan. De Stoofdijk, even ten westen van Klundert, ook aansluitend op de dijken van de Oude Fijnaart en bijna geheel liggende op het gebied van het Markiezaat van Bergen op Zoom, maakt de omsluiting van de polder Niervaart compleet. De 100 bunder van de Kleine of Nieuwe Fijnaart, eigendom van de Bergen op Zoomse heren, en tot dan toe buitendijks gelegen, zijn

hiermede eveneens bedijkt.

NOTEN:

1. F.X.X. Cerutti, blz. 20.
 2. Ir. W.J. Dewez: "De landbouw in Brabants Westhoek in het midden van de achttiende eeuw". Wageningen 1958.
- x) zie Vierlingh p. 117 "van Meert is, dattet cout, nat ende seer windich is".

HET DORP EN LATER DE STAD

Van de ligging van het oude Middeleeuwse Niervaart is niets bekend. Er is ook geen enkele aanwijzing dat men bij de aanleg van een dorp binnen de nieuwe indijking nog gebruik heeft gemaakt van een verhoogd deel waarop ooit enige bebouwing kan zijn geweest. Het is eerder aan te nemen dat men het nieuwe dorp heeft aangelegd bij de monding van de Bottekreek, om de eenvoudige reden dat juist hier een aanleg van een haven gemakkelijk zou kunnen plaatsvinden en men dus van een onmisbare waterverbinding verzekerd kon zijn.

In tegenstelling met het oude gebruik van aanleg van woonkernen, met min of meer toevallige huizenbouw, heeft men hier gebruik gemaakt van een tevoren opgesteld stratenplan. (1). Vanaf een punt aan de dijk langs de Keene lag aan weerszijden van de daar uitmondende Bottekreek een straat. Later hierachter nog een straat en na een paar honderd meter uitkomende aan een plein. In dit geval zelfs aan twee pleinen. Dit stratenplan is bijna onveranderd nog aanwezig in dezelfde staat, zij het dat een kleine bocht in de Bottekreek, ook aangebracht in de (Voor)straat, na de Tweede Wereldoorlog is rechtgetrokken. De grote verwoestingen maakten dit vrij gemakkelijk en zo verdween gelijk ook de kleine bocht in de straat.

In 1564 blijken een aantal erven te zijn uitgegeven tot "Hoffsteden" (2), percelen langs de straten "ten adnemmente van een braspenning oft vijff oort stuijvers de Roede". Tevoren zijn dan nl. "twee oirt stuijver op te roede" betaald. Deze zijn "Losbair tegens den Penningh Zestien". Het restant moet dan "erf grontchijns blijvende".

De straten worden soms wel, soms niet genoemd. Men is kennelijk vanaf de rede aan de Keene, het zuidelijk deel, voor de aanzet van het dorp begonnen. De eerste drie percelen worden niet nader aangeduid, maar perceel 4,5,6 en 7 liggen "alrenaest ter sluijsen". Tot en met 35 moet, zonder dat dit is vermeld, gezien worden aan de westzijde van de Botte-

kreek; een straatnaam is hier (nog) niet gegeven. Perceel 28 noemt "eene gheere", een schuin stuk dus, bedoeld voor een meestooft. Of deze meestooft ooit gebouwd is, is mij niet bekend. Wel wordt na 1600 tot ongeveer 1740 de tegenwoordige Westerstraat de "Stoofstraat" genoemd. No. 28 zal hier dus wel geweest zijn. Opgemerkt dient te worden dat rond 1601 betalingen zijn gedaan uit de stadskas aan enige soldaten die geholpen hebben om een brand in de Stoofstraat te blussen. (3). De mogelijkheid van een brand in de stoof met nadere gevolgen moet niet worden uitgesloten. Later kan men de herbouw wegens het grote brandgevaar hebben verboden.

De teelt van meekrap is tot het begin van 1600 ook rond Klundert aanzienlijk geweest. De eerder genoemde Vierlingh schrijft hierover ook. Het oude reglement op de waag gaat uitvoering in op "de meede". (4). Gezien de ongewoonte van verre transporten in die dagen, moet het produkt in eigen omgeving zijn verwerkt. Kort na 1600 schijnt de meekrap-teelt in onze streken verdwenen te zijn, om in het midden van de 18e eeuw weer terug te komen.

Vreemd is de vermelding bij no. 35; hier ook weer een "gheere" voor de "Gen(adige) Heere huijsingh daer eertijds de wooningen van den pastoor ende coster opgetimmerd zijn geweest". Nog vreemder is dat een "Queijer (kohier) van de huizen binnen Nijervaert" gedateerd op 12 december 1569 nog een huis aanwijst waar dan nog wel een "Pastoir" woont. (5). Ook hier is een mogelijke verklaring voor: in de jaren tussen 1568 en 1574 hebben grote onheilen in het nieuwe dorp plaatsgevonden. Spaanse troepen hebben het blijkbaar bezet en Watergeuzen hebben deze weer verdreven. Voor de laatsten kan een pastoor gevlucht zijn, die in wat rustiger omstandigheden weer terug kon komen. Hoe dan ook, in 1566 is er sprake van een huis waar de pastoor gewoond heeft en in 1569 van een huis waarin hij woont. Ook de opgegeven straten verschillen; in 1566 wordt geen straat genoemd, maar er wordt dan vrij duidelijk een perceel in de buurt van het latere stadhuis aan de westzijde van de "Botcreecke" bedoeld. In 1569 wordt exact genoemd "de Nijeuwe Oisterstraet, genaempt de Molenstrate". Dit is de nog bestaande Oosterstraat, uiteraard gelegen aan de Oostzijde van de "Botcreecke".

Aengaende den vuytgegeven erven tot hoffsteden. Inde nieuwe vrijheijt ende grooten polder. Ter adnemante van een brasspenninck oft vijff oort stuijvers de roede verschijnende oick Bamis (6) als vooren ende dair aff de twee oirt stuijvers op te roede oick Losbair sijn tegens den penninck zeshien ende de andere erf grontchijs blijvende. (7).
(dd. 1564 -1569).

MATHIJS PIETERS die bij overgevinge ofte transporte hem gedaen bij SANEN (?) VAN EELDEN, ADRIAEN CLAESSEN als alias Heerkenskindt ende CORNELIS JASPERS. 1,2 en 3.

4 MATHIJS PIETERS liggende alrenaest ter sluijsen daer sijne huisingen op staan. 5, 6 en 7.

8 HANS VAN TRICHT

9 JAN DAMEN VAN GELDER ende met eenen keeten betimmert

10 JAN VAN GILLISEN DERKEN bij transport van ADRIAEN JANS.

11 CORNELIS DIRXS

12 ADRIAEN CLAISSEN alias Heerkenskindt, met keete betimmert (zie 1, 2 en 3).

13 ADRIAEN JANS bij transport van MICHIEL LAMPE

14 ANTHONIS VAN DEN BROEKE, "Schoutet", overdraghe van PIETER OELMANS.

15 WILLEM AERTS, "schoenmaecker", bij transporte van HENDRICK DIRXS.

16 JOOST JANS.

17 HENRICK ARTS, "Smit".

18 FRANS MATHIJSS, + 19, 20 en 21.

22 MICHEL LAMPSS.

23 MATHIJS JANS bij transport van JOB ADRIAENSS.

24 JACOB CORNELIS uijten winkelhaeck bij overdrachte van ADRIAEN CASTE-LEIJNS.

25 LUBBERT ADRIAENSS.

26 JORIS DIJKMANS.

27 ADRIAEN BOUWENSS bij transporte van WOUTER JANSSE.

28 Voor mijne gen. Heeren thienden bergen weesende eene gheere (bestemd voor een bestaande huisinge voor een meestove).

29 + 30 RUTH PIETERS, weduwe.

31 ADRIAEN LODEWIJCX met eene keete.

32 CLAES AERTS. voornoemd.

33 JAN WILLEM bij transport van JACOB CORNELISS VAN ETTEN.

34 HENDRICK VAN BAERL, bij transport van CORNELIS PIETERSS DE ZEEUW.

35 Metter gheere daer aen gelegen (grootte niet ingevuld) voor mijne gen Heere huissingh daer eertijds de wooningen van den pastoer ende coster opgetimmert zijn geweest en nu ter tijt bij desen rendant (Hendrik van Baerle) bewoont worden.

Langs den straten aenden suijsijde van de kerken benefens de voors. sluijsvliet oft oude botcreecke

36 ADAM LUCASSEN transporte van CORNELIS LACOPER "wesende het hoeckhuis aenden zuijwesterkhen hoeck vande strate tegenover het kerckhoff."

37 DAMIS SIJMONSS getransporteert bij FLORIS JANSSEN.

38 GHERIT SASH, vorster van Nijervaert, betimmert bij CORNELIS JACOPSEN.

39 ADRIAEN BASTIAENSS overgenomen van MEEUS CORIJNSE (?).

40 JAN ANTHONISSE "Wagenmaecker" in der plaetse van der weduwe wijlen PIETER VAN DORTE.

41 MAICKEN LAMBRECHTSEN oft THOMAS DE SCHIPPER.

- 42 CORNELIS CORNISSE, "coster".
- 43 HENRICK JANSSE, "timmerman".
- 44 Heer PEETER MENNENS, "Ridder".
- 45 JAN ende PEETER GILLESSE "Cleermaeckers", de leste betimmert.
- 46 ANTHONIS VAN DEN BROECKE, Scouteth van Nijervaert.
- 47, 48 HENRICK DIRKSEN.
- 49 DINGMAN THONISSEN.
- 50, 51 JAMES (?) ANTHONISSE VAN SLIJDRICHT.

Aen den noorden ende oistersche straten langs den kerckhove ende kercke.
 In den ijerster is gelegen naest den voors. sluijsvliet aldaer eenen gheere (omvang N.N.)
 Die gebruijct wordt bij AERDEN VAN DE WERCKE tot eene wech van zijne Gerste hui-
 singe ende huisingen aldaer.

- 52 Weduwe wijlen PEETERS VAN DORT mitsgaders het gheerken dair benefers west-
 waarts aff. (15 roeden, 12 voet).
- 53 JOB CLAISSSEN bij transporte voorn. weduwe.
- 54 ART JAN ANTHONISSEN bij transporte PAUWELS PAUWELSEN.
- 55 GILLES JANSSE, schipper in de plaatse van CORNELIS VAN DONGEN.
- 56 Wijlen WOUTER CNIPS (?).
- 57 JAN SCOUTETH.
- 58 CORNELIS DE COSTER.
- 59 CORNELIS HUIJBRECHTSSE.

Vanden gheerden (geëerde, gearde ?) oistersche strate achter de kerckke van den voors.
 vrijheijt.

- 60 JAN DE VLAMINCK.
- 61 LENAERT HUIJGENSE.
- 62 "CORT PIERKEN".
- 63 PIER HUIJGENS.
- 64 ADRIAEN CASTELEIJNS.
- 65 PEETER PEETERS.
- 66 STEVEN CORNELISSEN.

Langs de nieuwen oistersche strate genoempt de molenstraat.

- 67 JAN PIETERSSEN.
- 68 PEETER CORNELISS alias "Cort Pierken".
- 69 WOUTER JANSSE bij transporte van CORNELIS HENRICXSEN.
- 70 GOVAERT JANSSEN.
- 71 GHERRIT ARTSEN bij transporte voorn. GHERRIT JANSSEN.
- 72 ADRIAEN CLAISSSEN bij transporte WILLEM ARTSEN.
- 73 STEVEN CORNELISSE, voirn.
- 74 JAECKEN ADRIAENSSEN wed. van ADRIAEN BEIJSEN.
- 75, 76 PEETER PEETERS VAN MOL, bij overdragte MAIERTEN CLAISSSEN.
- 77 Mijns Heeren
- 78 CORNELIS HUIJBRECHTSSSEN.
- 79 CORNELIS DE COSTER.
- 80 GILLES JANSSEN SIDETHMAN.
- 81 CORNELIS DE COSTER.
- 82 DINGMAN THONISSEN.
- 83 Ende den G Heeren wesende de LXXXIII erve worden gereferneert voor mijn ge heere
 omme alst hem beliefd in toecomenden tijden daer op te timmeren een molenhuisje

groot veerthien roeden ende veerthien voeten.

De Nijewe westersche strate genoempt de Stoefstrate.

84t/m 88 GHERRIT ARTSEN VA. GEUCLO.

89 WILLEM "den timmerman".

90 GILLES JANSSE die meede ter voorch tijde heeft ingenomen 91.

92 FRANS DE METSER (= metselaar).

93 JAN ANTHONISSE, "veerman".

94, 95 ENDERT BRANT.

96 MICHIEL LAMBRECHTSSE, voorn.

97 FRANS ANDRIESEN.

98 CORNELIS PEETERS.

99 QUIRIJN CORNELIS.

100 STEVEN CORNELISSE.

101 JAN JACOBS.

Ook enig bezit van particulieren buiten de stad gelegen is vermeld en wel als volgt:

EEUWOUDT CLAISSEN transport (van ?, naar ?) AN ANTHONISSE vijuten OUDEN-BOSSCHE een hoeckken van tzeesthien roeden Landts, palende aenden barmsloot ofte Scheijsloot tegens over den pael staende inde ZUIJTCLUNDERT binnendijcx aenden RODEN VAERT.

WILLEM BOOMAERTS vijuten HAGHE (= Princenhage) een Hoekxen van vier en tzeestigh ende halven roede Lants ende vijtgesteecken erven gelegen aan HIELEN oft BROUWERS CREECKE langs den bermsloot aende TWEEDEN DWERSWEGH. (8).
ADRIAEN GERRIT CORNELISSE (enig land a.d. SLUIJSVLIET en den STANTER-BUIJTENSCHEN WECH). (9).

PEETER DE WATERLANDER a.d. SEVENBERCHSEWECH. (10).

LAMBRECHT NEESEN moet land over deze weg teruggeven dat hij gebruikt van LAMBRECHT GASTELAERS en GOVERT CORNELISSEN.

HEERKEN PEETERS, CORNELIS DIRCXS DE WATERLANDER en GILLES ADRIAENS, land aan deze weg.

De polder van OUDT NIERVAERT (later bijgeschreven "OUDT") gemeenlick genoempt DEN KEETEL.

CLAIS ADRIAENSEN VAN MERKERCKEN alias "DEN HOLLANDER" heeft land tussen de LANGEWEG en ZEVENBERGEN, hij neemt ook nog land over van ADRIAEN BOUWENS VAN DER MEEDE (= Made ?).

De Blocken leggende tusschen den voors TWEEDEN DWERSWEGH den wech dair vijut westwaerts op streckende naer DEN RUIJGENHILLE ende den dwerswech oft CRUIJSWEGH daer vijut spruijtende streckenden zuijt ende zujtoistwaerts op naer de nijewer vrijheijt van NIJERVAERT ende den zujdelijcke dijcken. (11).

In den ijersten bewerende (?) het plecxken gelegen aen den zujderschen zijde van KERKVAERDT bij mijne ge heere huisinge aldaer. Groot omtrent een buijonder tzelve is gereferneert ende geapplieert tot zijne gen weder seggens toe gedurende aen het Schoutetamp.

NOTEN:

1. N.D.A. 's Hage i.n.v. no. niet overgenomen.
2. "Hoffstede" hier bedoeld als afgemeten percelen waarop huizen gebouwd zijn of later zullen worden. Soms wordt nog vermeld dat "een keete" op het perceel staat. Hiermede is dan een niet permanent onderkomen bedoeld, waarvoor een "huisinge", een

woonhuis, in de plaats komt.

3. G.A. Klundert, no. 158 Stadsrekening (1600 - 1607).
4. G.A. Klundert, no. 67 Voorwaarden voor verpachting der stadswaag (1587).
5. G.A. Klundert, no. 794 Queijer vande huisen binnen Klundert d.d. 12-12-1569. "Het huijs van Heer Peeter Janss verhuert en bewoont bij Heer Wessel Falck (?) Pastoir in Nijervaart".
6. "Bamis" = St. Bavomis, 1 oktober.
7. N.D.A. 's-Gravenhage, no. 8173.
8. "De Tweeden Dwersweg" is de Kerkweg of Molenweg.
9. Het is onbekend wat met "De Stanterbuijtense weg" bedoeld is.
10. Eveneens niet duidelijk is de "Sevenberchseweg". Mogelijk zijn hier wegen buiten de grote polder van Niervaart en wel in de polder Bloemendaal bedoeld.
11. Ook deze aanduiding is niet eenvoudig te begrijpen. Bedoeld zal zijn enig land tegen de stad gelegen. De weg naar "Den Ruijgenhille" is de Groeneweg, vanaf de Kerkweg of Molenweg tot aan de Tonsedijk. Het deel tussen de Kerkweg en de pas later aangelegde Schansweg is vervallen. De "Cruijswegh" is de Blauwhoefseweg.

DE INDELING DER LANDERIJEN ROND 1590 EN DE PACHTERS IN 1613

Thans is vrijwel alles ten oosten van Klundert bedolven onder meters zand van het industrieterrein Moerdijk of herschapen in een bebossing, de groenstrook. Ten noorden van Klundert zijn door de aanleg van het Noortfort of Hollandia in 1628, de Noordschans, grote veranderingen ontstaan. Het tot dan volkomen rechte profiel van de Zeedijk werd, direkt ten oosten van de uitmonding van de Bottekreek, de latere Aalskreek, gecoupeerd. De Schansweg, tot dan niet aanwezig, is ontstaan uit een verbinding met het fort. In de loop van de 18e eeuw werd in de Kerkweg een watermolen gebouwd waardoor niet alleen de naam van de weg werd veranderd, maar ook een vrij grote molenboezem moest worden aangelegd. Dit herhaalde zich in 1740 toen nogmaals een molen werd gebouwd in de Groeneweg, westelijk van het fort. Ook hier werd voor de benodigde molenboezem de indeling van de hoeven veranderd. Alleen ten westen en noord-westen van Klundert is de toestand sinds de inpoldering nauwelijks gewijzigd. De vanaf 1611 vrijwel alle bewaard gebleven jaarlijkse registers der verpondingen vermelden ook de afmetingen der verpachte gronden. (1). Deze komen veelal geheel overeen met hetgeen op de kaart is vermeld. Opvallend veel boerderijen en huizen zijn op de kaart aangegeven in de bijna geheel verdwenen Langeweg en aan de gehele Buitendijk of Zeedijk. Hoever de kaartenmaker zijn fantasie heeft laten spreken is niet geheel duidelijk. De nummering van de pachtlanden begon ten oosten van Klundert. No. 1 is dan de boerderij in de Nieuwendijk, waarvan de laatste pachters waren de Gebrs. den

Hollander tot ca. 1970. Na een vernummering, die blijkbaar in de 17e eeuw plaatsvond, is men in bijna omgekeerde richting begonnen en werd hoeve no. 1 die aan de Tonsedijk tegen de grens met de Kleine of Nieuwe Fijnaart. Deze hoeve wordt nu bewoond door Bast. den Hollander.

In de eerste tijden van de oorlog met Spanje hebben de Oranjes een aantal van hun hoeven beleend. (2). Deze oorlog kostte veel geld en een aantal Oranjegezinde geldschieters hebben Oranje ook met geld bijgestaan. Rond 1610 blijkt dat alles weer is afgelost.

De meeste "hoeven" zijn vrij klein. Soms is het slechts een enkele blok, soms meer. Alles wat samenvalt wordt hoeve genoemd. Sommige pachters pachten samen met anderen en ook heeft men soms meerdere hoeven of delen erven in pacht. Hoewel op de kaart veel meer huizen en boerderijen zijn ingetekend dan waarschijnlijk is, blijken er maar weinig pachters op de boerderijen te wonen. Verschillende kleine huizen kunnen door arbeiders en niet-boeren zijn bewoond. Een aantal landarbeiders was vroeger inwonend op de boerderij.

De oudste verpondingsregisters geven een bron van informatie over de toenmalige pachters. Deze zullen in het algemeen niet meer dezelfde zijn als ten tijde van het maken van deze kaart. De maten zijn, met enkele kleine verschillen, wel gelijk gebleven. Vanwege de niet altijd even duidelijke vermeldingen in 1611, volgen hier de pachters zoals deze in 1613 zijn opgeschreven. (3).

PACHTER	GROOTTE	PACHTPRIJS PER BUNDER
1. ANDRIES PIETERS (laatste pachters Gebr. den Hollander. (4)	22 Bunder (5)	20 Pond Vlaams en 10 St. (6).
2. JAN SIJMONS	7 B.	20 P.
3. CORN. ADRIAENS, getr. met wed. v. THOMAS PIETERS (later JAN SIJMONS)	7 B.	20 P.
4. CORNELIS ADRIAENS D. BRUIJN	10 B. 40 Roeden	20 P.
5. CLAES MICHIELS	16 B. 168 R.	20 P.
6. HUIJBRECHT PIETERS	3 B. 252 R.	20 P.
7. THOMAS JANSS en JASPER JASPERSS	10 B.	19 P. 10 St.
8. THOMAS JANSS	22 B. 156 R. 18 V.	18 P. 10 St.
9. ADRIAEN LENNAERTSS	24 B. 341 R.	20 P. 5 St.
10. THONIS SIJMONSS	17 B. 53 R.	20 P. 5 St.
11. CORNELIS AERTSS CORNELISS	13 B. 11 R.	19 P.
12. ADRIAEN LENAERTS	11 B. 380 R.	19 P.
13. FRANS ADRIAENS DE VLAMING nu PIETER CORNELISS	19 B. 230 R.	19 P.
14. ADRIAEN LENAERTS, HUIJBRECHT PIETERSS en THONIS SIJMONSS	10 B. 148 R.	19 P.

15. LIJNTGEN SEBASTIAENSS, wed. 22 B. 26 R. 16 P.
van CORNELIS SCHREURDER
16. CORNELIS ADRIAENS DE BRUIJN, 10 B. 323 R. 10 V. 19 P. 10 St.
JAN SIJMONSS, JACOB GERAERTS
en HUIJBRECHT GIELEN
17. JAN SIJMONSS 10 B. 80 R. 4 V. 17 P.
18. JAN ANDRIESS en 21 B. 398 R. 19 P.
DAEM CORNELISS
19. JAN SIJMONSS, AERT GERAERTS, 1. 3 B. 43 R. 10 V.
nasaet CORNELIS ADRIAENS DE 2. 4 B. 15 R. 14 V.
BRUIJN, JACOB MEERBLAS, 3. 3 B. 293 R. 16 V. 19 P.
JOUFFROUW VOGELSANCK ende 4. 8 B. 27 R. 12 V.
ADRIAEN MEEUSS. in totaal 4
blokken.
20. ADRIAEN MEEUS, nu 11 B. 215 R. 6 V. 15 P.
JAN DE WAELE
21. ADRIAEN PIETERS en 10 B. 86 R. Geen pacht prijs per
GOVERT DIRCXSS bundel maar 200 P.
totaal.
22. JOOST JANSSEN, FRANS VAN DEN 10 B. 12 R. 19 P.
BROECK en ADRIAEN CORNELISS
SLIM
23. ADRIAEN ANTHONISS VAN (DEN) 10 B. 133 R. 18 P. 10 St.
BROECKE
24. JOOST JANS, TANNEKE PIGGEN, 22 B. 59 R. 13 V. 21 P. 10 St.
FRANS VAN DEN BROECKE, JAN
DE CONINCK en HUIJBRECHT
STOFFELS

Buiten een niet meer precies na te gaan aantal ten Westen van de Kerkweg of Molenweg zijn alle percelen betrokken bij de aanleg van het industrieterrein Moerdijk, deels met zand bespoten, deels groenstrook.

25. JAN GERAARTS VAN CAEM "Het blocxken over den wegh genaempt den ouden Schouten Boomgaert 475½ R. met noch het buijtengorscken Oostwaerts van de sluijse" voor totaal 54 P. (dit was een deel van het tegenwoordige dierenparkje ten westen v.d. Niervaartweg en een stuk langs de Keene ten z.o. van de wijk Moye Keene).
26. EEWOUT JOPPEN 18 B. 160 R. 20 P.
Dat land lag tussen de Blauwe Sluisdijk en de Kerkweg, thans de wijk Tolwijk.
27. DAEM CORNELISS, JAN SIJMONSS 20 B. 36 R. 20 P.
en ADRIAEN MEEUSS
28. ADRIAEN PIETERS 31 B. 378 R. 19 P.
"Metten werff waer de huijssinge binnen der Stede Niervaert opstaat." Deze boerderij stond ongeveer waar nu de Gereformeerde kerk is.
29. JAN JANSE DE CONINCK 20 B. 213 R. 19 P.
"Wesende de Blauwe Hoeve". Nog steeds aanwezig, tegenwoordige pachter: ANT. DAMEN.
30. LAUREIJS CORNELISS 8 B. 109 R. 19 P. 10 St.
31. FLORIS HENDRIX en JAN DE 9 B. 157 R. 10 V. 19 P.
CONINCK. (Thans Adr. den Engelse)

Vrijwel alle hoeven vanaf 26 tot en met 31 hebben grond moeten afstaan voor de aanleg en verbetering van de vestingwerken van Klundert.

32. JAN JANS, eertijds bij EGBERT 16 B. 270 R. 20 P.
 MATHEUSS gebruikt.
 "Aen hoecke van den Groenwegh". (Voormalig landbouwhuis). Deze hoeve is een deel kwijtgeraakt bij de aanleg van het Noortfort of Hollandia in 1628.
33. ANTHONIJ DE WAEL en 23 B. 112 R. 19 P.
 JAN JANS
34. JAN CORNELISS BERGEN 21 B. 206 R. 4 V. 19 P.
 (Thans Corn. Noteboom)
35. ADRIAEN CORN. gehuwd met de 12 B. 48 R. 19 P.
 wed. van AERT GERAERTS.
 Met "den eersten Bloock op te Tonne van 1 B. min. 4 R." Met deze aanduiding zijn bedoeld de percelen a.d. westzijde van de Tonsedijk tegen de Tonnekreek gelegen.
36. HENRICK FLORIS en 12 B. 284 R. 19 P.
 FLORIS HENDRICKSS
37. JACOB PIEREN 16 B. 63 R. 14 V. 18 P. 10 St.
 Met een blok opte tonne 2 B. 151 R. 3 V.
38. GERAERT JANS 10 B. 23 R. 15 V. 20 P.
 Met een blok op de tonne 2 B. 134 R. 12 V.
39. FLORIS HENDRICSS 25 B. 248 R. 5 V. 19 P.
40. CORNELIS PIETERS VERHEIJDEN, 10 B. 393 R. 4 V.
 LAURENS CORNELISS en JAN
 THONISS GOOSSENS
 Met twee blokken op de tonne 1. 10 B. 309 R. 11 V.
 2. 2 B. 151 R. 3 V.
41. AERT CORNELISS ROCSNOER 25 B. 137 R. 18 P. 10 St.
 aende Kreke van Nieuwen Fijnaert. Met
 twee blokken op de tonne 1. 2 B. 89 R. 6 V.
 2. 2 B. 180 R. 3 V.
 (Nu hoeve No. 1. Bast. den
 Hollander).
42. MATHEUS EGBERTSS 15 B. 371 R. 11 V. 20 P.
43. CORNELIS ADRIAENS COOMANS 32 B. 399 R. 5 V. Pachtprijs totaal
 nu FRANS VAN (DEN) BROECK 626 P. 19 St. 19 pen-
 ningen
 19 P.
44. MATHEUS EGBERTSS en 20 B. 35 R. 19 P.
 JOOST JANS
 Hierbij is een blok genaamd "Den Conijnenbergh".
45. LAUREIJS CORNELISS 8 B. 50 R. 24 P.
46. LAUREIJS CORNELISS 6 B. 265 R. 30 P. (?)
 "wesende de leste block gelegen aent gescheijt (= scheiding) van den Cleijnen
 Fijnert". Nu opgenomen in uitbreidingsplan "De Blauwe Hoef" en voorheen bekend
 als de "Galge hoeve". Deze naam is te danken aan de Klundertse gerechtsplaats die
 t.o. de dijk tegen de rivier de Keene was gelegen.

NOTEN:

1. G.A. Klundert, inv.no. 542 enz. Rekeningen der verpondingen 1610 - 1805.
2. G.A. Klundert, inv.no. 763. Stukken betreffende de verpondingen 1584 - 1591. Bij deze geldschietters zijn enkele zeer bekende personen zoals ARENT VAN DORP, officier "der Vivres", JACOB VLAS, ontvanger en later Raadsheer, Mr. JOHAN BASIUS, o.a. Raadsheer, OLIVIER V.D. TEMPLE, o.a. Kolonel in dienst van Oranje, en verschillende anderen.
3. G.A. Klundert, inv.no. 543.
4. Deze hoeve is ca. 1970 afgebroken ten behoeve van de aanleg van het Industrierrein Moerdijk.
5. Bredase Bunder. Ir. W.J. Dewez. De landbouw in Brabants Westhoek in het midden van de 18e eeuw, blz. 7.
6. Ponden Vlaams. Dr. Menno van Gelder. De Nederlandse munten. Antwerpen.

A.R.A. Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage.
R.A. Rijksarchief voor de Provincie Noord-Brabant.
N.D.A. Nassause Domeinraad archief te 's-Gravenhage.
G.A. Gemeente archief.

L. VAN DER MIERDEN